

Čestmír Konečný, *Národní platební bilance v podmínkách rozvíjení mnohostrannosti mezi socialistickými státy*,

Academia 1966, Rozpravy ČSAV, str. 80.

Problémy sestavování a hodnocení platební bilance v socialistických státech jsou poměrně opomíjeny v socialistické ekonomické literatuře, a proto je nutno hodnotit kladně, že jim byl věnován v Rozpravách ČSAV sedmý sešit řady společenských věd. I když v současné době se z nejrůznějších důvodů zvyšuje zájem o otázky finančně devizové povahy, objevují se pojednání na tato témata jen zřídka, neboť do této oblasti se promítají rozpory a vztahy ze všech ostatních oblastí národního hospodářství, takže podat souhrnný výklad těchto složitých souvislostí je velmi obtížné.

Autor se ve studii snažil zúžit zpracovávané téma právě na hlediska, která se v současné době pocítují v platebním styku mezi socialistickými státy jako nejnaléhavější. Avšak i po tomto omezení zůstává pojetí studie relativně široké, neboť autor se musel nejprve alespoň stručně vypořádat s postavením platební bilance v soustavě vrcholných devizových bilancí a v druhé řadě s problémem promítání efektivity zejména zahraniční směny zboží do jednotlivých složek platební bilance jako základního kritéria pro hodnocení vlivu různých forem platebního styku, které je předmětem třetí a stěžejní části uvedené práce. Jen z tohoto stručného přehledu o zaměření kapitol je vidět, že k dílčím problémům v nich obsažených by mohly být věnovány samostatné studie, zejména jestliže problematika cen a měnových kursů nelze zatím považovat za dostatečně rozpracovanou, pokud se týká podmínek přechodu na nové formy řízení národního hospodářství.

První kapitola představuje solidní přehled struktury jednotlivých makroekonomických bilancí zahrnujících vztahy se zahraničím, a to nejen z hlediska teoretického, ale i na základě příkladů z běžné praxe jak socialistických, tak i kapitalistických států. Vzhledem k tomu, že platební bilance tvoří pouze součást celé soustavy vrcholných devizových bilancí, zvyšuje

je názornost výkladu připojená schématická tabulka (mezi stranou 16 až 17), která výstižně zobrazuje vzájemnou návaznost jednotlivých bilancí.

Ačkoliv autor věnuje poměrně velkou pozornost vysvětlení rozdílů mezi platební a obchodní bilancí, souvislost obchodní bilance se zúčtovací bilancí (zvanou někdy také všeobecná obchodní bilance) poměrně v textu zaniká a ani ze schématu není dosti patrná. Přehlednost uvedeného schématu by se zvýšila, kdyby položky mající vzájemnou návaznost ve všech bilancích byly uváděny na stejném řádku.

V druhé kapitole autor hodnotí jednotlivé položky platební bilance, zejména z toho hlediska, jakým způsobem se do nich promítá efektivnost ekonomických vztahů se zahraničím. Největší položkou v platební bilanci tvoří zpravidla inkaso a platy za zboží a proto autor věnuje v první řadě pozornost vlivu cen na platební bilanci a všímá si ekonomického významu některých ukazatelů používaných při cenových rozbořech nebo časových a teritoriálních směnných relacích.

Problematicke nezbožových položek je věnována poměrně větší pozornost, než by odpovídalo jejich rozsahu. Je to zřejmé proto, že v této oblasti se nejdříve projevila neudržitelnost izolovanosti vnější a vnitřní cenové hladiny v socialistických zemích a že byly hledány různé způsoby přepočtů těchto platů, například koeficientování neobchodních platů a používání turistických kursů. V této části je nejzajímavější upozornění autora, že při stanovení těchto „přepočítacích koeficientů“ je nutno dbát toho, aby nedošlo ke zvýhodnění cizozemských subjektů tím, že by nebyla brána v úvahu celosvětová rozdílná úroveň mezi velkoobchodními a maloobchodními cenami. I když je zde právem tato problematika rozdílu celkových cenových hladin označena jako měnová, neznamená to, že v souvislosti s výměnou zboží neexistuje měnová problematika, ale pouze to, že za dosavadního způsobu řízení zahraničního obchodu nevznikala naléhavost jejího řešení.

V další části nazvané obratovost platební bilance si autor všímá zejména nestejněměrného vývoje inkasa a plateb za zboží a snaží se postihnout hlavní příčiny vývoje devizových operací, které vedou k nerovnováze okamžité platební bilance

(ceny, platební podmínky, způsob řízení výroby apod.).

Konečně v poslední části této kapitoly autor probírá problém rovnováhy platební bilance jako požadavku vyplývajícího z logiky tohoto pojmu a závěrem se kloní k závěru, že je žádoucí udržování mírného aktiva zejména za účelem zkvalitnění komerční práce (získání možností manévrování při prodejkch, nákupech apod.). Hodnocení vlivu salda platební bilance na vnitřní vrcholné bilance národního hospodářství bohužel zůstává mimo zaměření této studie, ačkoliv rovněž souvisí s promítáním vnějších faktorů do efektivnosti národního hospodářství a mělo by proto představovat jedno z nejdůležitějších hledisek pro metodiku sestavování platební bilance.

Konečně třetí kapitola uvedené práce se zabývá vztahem forem mezinárodního platebního styku k platební bilanci, zejména vlivem těchto forem na její strukturu; představuje těžiště celé práce a je současně nejrozsáhlejší. V této kapitole se čtenář především seznámí s vlivem dvoustranného platebního styku na platební bilanci (což se mj. projevuje v nutnosti sestavovat dílčí platební bilance), se současným stavem devizového výkaznictví Československé obchodní banky a s vlivem platebních a obchodních dohod na rozvoj zahraničního obchodu, respektive jeho efektivnost. Je pravda, že při dvoustranném platebním styku dochází, jak uvádí autor, ke vzniku „měkkých a tvrdých“ položek, k přísné kontingentizaci obchodních dohod a k tlaku na bilaterální vyrovnanost obchodních bilancí i podle užších skupin zboží (stroje za stroje, spotřební zboží za spotřební zboží atd.). Ale současně nutno vidět, že dvoustrannost platebního styku není zřejmě příčinou, nýbrž důsledkem toho, že došlo k omezení funkce mezinárodních tržních vztahů (viz např. vznik clearingových účtů po první světové válce), a správně se upozorňuje na to, že bilateralismus znamená především omezení konkurence třetích zemí na příslušném trhu. Zda dvoustrannost se stane stimulem nebo brzdou pro další rozvoj obchodu mezi příslušnými státy, závisí zřejmě ještě na řadě dalších podmínkách.

To samozřejmě nezmenšuje význam poznání, jakým způsobem mnohostranný platební styk může přispět k rozšíření vzájemného zahraničního obchodu. Proto v dalších částech této kapitoly je třeba považovat za zvlášť cennou charakteristiku předcházejících forem mnohostrannosti až po současný systém platebního styku na základě převoditelného rublu zprostřed-

kovaný nově zřízenou Mezinárodní bankou pro hospodářskou spolupráci. Pro srovnání uvádí autor neméně zajímavý exkurs o funkci Evropské platební unie, jejíž činnost zanikla po dosažení vnější směnitelnosti řady měn západoevropských států v r. 1958.

Je nespornou skutečností, že z hlediska Mezinárodní banky pro hospodářskou spolupráci nejsou formálně kladený žádné překážky tomu, aby v převoditelných rublech byly prováděny platy mezi kterými-koli členskými zeměmi. Nám však musí jít o ekonomický obsah této převoditelnosti, který je zhruba vyjádřen v citované práci tak, že dohoda má přispět k rozšíření vzájemné výměny zboží za předpokladu, že nebude třeba zajišťovat dvoustrannou vyrovnanost, ale pouze celkovou vyrovnanost platební bilance určitého státu vůči všem ostatním členským státům. Z tohoto hlediska je zatím stupeň mnohostrannosti platebního styku, respektive převoditelnosti rublu mizivý ve srovnání s obratem dvoustranně vyrovaným a zřejmě nemůže být dále podstatně zvyšován jen opatřeními v oblasti technického provádění mezinárodního platebního styku.

Bez odpovídajících opatření ve vytváření materiálních podmínek v oblasti výroby a směny zboží, ať již směrem ke koordinaci národohospodářských plánů rozvoje nebo k vytváření tržního mechanismu na mezinárodní úrovni, nelze zřejmě zamezit tomu, aby takzvané převoditelný rubl zůstal i nadále pouze kumulovanou formou dřívějších zúčtovacích rublů používaných v jednotlivých dvoustranných platebních bilancích.

Je proto možno plně souhlasit s autorem, že zásadní změnu v povaze provádění mnohostranného platebního styku může způsobit pouze vznik dostatečných zásob zejména „tvrdého zboží“ na socialistickém světovém trhu, který by měl vyvolat i zájem o vytváření přebytků v převoditelných rublech, jež by se tak staly dlouhodobými devizovými rezervami jednotlivých zemí. Dnešní systém převoditelných rublů zatím však nepřipouští vznik všeobecného přebytku převoditelných rublů.

Vcelku lze mít za to, že mezi formou platebního styku a tendencemi vyrovnanosti nebo nevyrovnanosti platebních bilancí jednotlivých zemí existuje složitá souvislost vyplývající ze základních vnitřních problémů jejich hospodářského rozvoje. Zájem o platební bilance pramenil u kapitalistických zemí kromě jiného z potřeb odhadu a zabezpečení jejich likvidity jako předpokladu pro provádění určité

měnové politiky. Je proto možno dát za pravdu i tomu závěru, který vcelku vyplývá ze studie, že unifikace a srovnatelnost platebních bilancí sestavovaných členskými zeměmi Mezinárodní banky pro hospodářskou spolupráci by měla především přispět, zejména za podmínek všeobecného přechodu na nové formy řízení v jednotlivých zemích, k aktivnímu využívání měnové politiky socialistických států, včetně zvyšování tržních podmínek pro hospodaření s převoditelnými rubly, pro řešení problémů jejich hospodářského rozvoje.

Tato práce splňuje svůj účel nejen tím, že podává odborně zaměřenému čtenáři informaci o této složité problematice, ale i tím, že hodnotí současný stav a přináší řadu námětů k odstranění existujících nedostatků. To je důležité zejména v době, kdy řešení otázek vnějších hodnotových, tj. zejména devizových vztahů se v souvislosti se zaváděním nové soustavy řízení dostává do nového stadia.

V. BRZÁK

Osvald Machatka, *Jugoslávie*, Praha 1966, str. 156.

Po publikaci R. Hoffmana a I. Kratochvíla „Juhoslávia“ (Bratislava 1965) dostává čtenář do rukou druhou větší práci o Jugoslávii, psanou po roce 1949 ve snaze pochopit a vysvětlit, co máme s touto zemí společného i v čem se lišíme; materiál v ní obsažený dává podnět i k úvahám o otázkách socialistické výstavby vůbec.

Kniha má čtyři kapitoly. Nejobsáhlejší a nejlépe zpracované jsou první dvě, zabývající se společenskou samosprávou a problémy hospodářského vývoje v Jugoslávii.

Můžeme říci, že první fáze lidových zastupitelských orgánů byla v podstatě shodná s vývojem lidosprávy v ostatních lidových demokraciích. Rozpor mezi vysokými cíli výstavby a skutečnými možnostmi země však podpořil centralistické tendence s vytvářením monopolu byrokracie. Teprve po roztržce v r. 1948 dochází k zásadnímu obratu ve prospěch lidových výborů, který vyvrcholil příslušnými akty, uzákonujícími samosprávu. Tento vývoj nás přivádí k myšlence o vztahu mezi decentralizací a rozvojem socialistické demokracie i k novému pohledu na některé důsledky roztržky. Izolace — přesto, že poškodila Jugoslávii samu i celé společenství socialistických zemí — přinutila jugoslávský lid pohlédnout střízlivě na reálné možnosti výstavby a hledat neúčinnější způsob, jak zajistit další vzestup

země s cílem zachovat a rozvíjet společenské vymoženosti socialistické revoluce. Tak se postupně formoval systém řízení, spojující vzájemně ekonomickou decentralizaci se společenskou samosprávou.

Po vylíčení tohoto vývoje autor přechází k výkladu o struktuře a funkci dělnické samosprávy, jejímž smyslem je dát konkrétní obsah požadavku, aby výrobní prostředky náležely pracujícím. Setkáváme se s kategorií „společenské vlastnictví“ na rozdíl od vlastnictví státního. Zaujme nás etický ideál, obsažený v myšlence samosprávy: přeměnit člověka z pasivní součásti mechanismu v účastníka při rozhodování — ideál úplného osvobození člověka, který je konečným cílem komunistické společnosti.

O. Machatka potom přechází k podrobnému popisu aplikace zásad samosprávy ve výrobních podnicích (dělnická rada); v obštinách (obštinová skupina); v okresech (okresní skupština); ve vědeckých ústavech.

Součástí systému socialistické demokracie v Jugoslávii jsou dále shromáždění voličů, zajišťující jejich bezprostřední účast a vliv na činnost skupštin. Volební systém má jiný mechanismus než u nás vzhledem k odlišné struktuře nejvyšších zastupitelských orgánů. Socialistický svaz pracujících Jugoslávie se vyvinul z Lidové fronty Jugoslávie; náplň jeho činnosti má však opět svérázný charakter, odlišný od podobných organizací v jiných socialistických zemích. Volitelný ústavní soud pak ochraňuje zájmy celé společnosti včetně samosprávy a řeší otázky všesvazového charakteru. Autor v každé zmíněné stati podává postačující výklad o struktuře a činnosti jednotlivých institucí.

Základy jugoslávské soustavy řízení ekonomiky byly objasněny v 1. kapitole vzhledem k jejich vazbě se samosprávným systémem. Proto se v 2. kapitole mohl autor zaměřit na zkušenosti a tendence vývoje jugoslávského hospodářství jako celku. Hospodářské potíže, vyvolané izolací, se Jugoslávii podařilo překonat díky nové hospodářské soustavě, založené na hmotné zainteresovanosti, i díky zapojení do mezinárodní dělby práce. Počátkem 60. let však dochází k novému poklesu tempa ekonomického růstu.

Příčiny paradoxně souvisely právě s etapou rychlého zvyšování průmyslové výroby (1953—61). „Závrať z úspěchů“ totiž vedla k extrému, který měl dvě stránky:

- a) neúměrné zvyšování investic do průmyslu, jež způsobilo disproporce v národním hospodářství;
- b) inspirační zdroj dosavadního vzestupu,

decentralizace, byla přeceněna na úkor celospolečenského plánu; proto také investiční politika, řízená územními politickými jednotkami, se vyznačovala rozptýleností a nízkou rentabilitou; v závodech pak se neúměrně zvýšil podíl mezd při rozdělování čistého důchodu na úkor výroby.

Bylo třeba nalézt takové řešení, jež by posílilo vliv ústředních orgánů a zejména plánu, oslabený předchozím vývojem, jako nástroj proti záporným tendencím k atomizaci národní ekonomiky, tak, aby se samosprávný systém neoslabil, ale posílil na pokročilejších základech. Proto se podporuje dobrovolné vytváření integračních celků, usnadňujících specializaci a racionalizaci výroby. Současně se převádí část investiční činnosti na závody; sladení dílčích a obecných zájmů zajistí jednotný úvěrový systém. Zároveň se systémem plánování přizpůsobuje systému samosprávy, aby se zabránilo vytváření nereálně plánovaných proporcí. Tak se dostáváme k podstatě současné jugoslávské ekonomické reformy, kterou již kniha nestačila zachytit. Stručně řečeno, smyslem nových opatření je posílit demokratický centralismus v souladu se současnými podmínkami.

Neméně zajímavou kapitolou je cesta jugoslávského zemědělství k socialismu. Tři léta snah o kolektivizaci (1948—1951) byla zřejmě příliš krátkou dobou k tomu, aby rolníků ukázala přednosti velkovýroby. Povolení odchodu z družstev podstatně zredukovalo společenský sektor v zemědělství. Na druhé straně však lze toto povolení chápat jako součást procesu odstraňování administrativních metod.

Autor se pak dostává k problému metody řízení socialistické přeměny vesnice.

Jugoslávie hledala způsob, jak dosáhnout kolektivizace zemědělství, respektive využít jejich přednosti bez ztráty důvěry rolnictva. Zvolila dvojí řešení:

a) kooperaci soukromých rolníků se socialistickým sektorem, jež umožňuje soukromým rolníkům využívat mechanizace a na různém stupni se volně zapojovat do společenského sektoru;

b) socialistický sektor vykupuje nebo si pronajímá půdu. Protože mu však nedostatek mechanizačních a chemizačních prostředků brání rozšiřovat podstatněji své pozemky, je řešení zemědělské otázky ve prospěch kolektivizace přímo spjato s další industrializací země.

Třetí kapitola je věnována Svazu komunistů Jugoslávie. Odstranění administrativních metod se promítlo v SKJ vytýčením úkolu pracovat formou přesvědčování.

Nepochopení částí členstva vyvolalo místy pasivitu i demobilizační nálady. Nedostatečná pozornost k otázkám životní úrovně dělnictva přibrzdila jeho zájem o politickou práci, což mělo pak vliv na strukturu sociálního složení členstva strany. Proto vedení a sjezd SKJ se zabývají od r. 1952 úkolem posílovat vedoucí úlohu strany v rámci samosprávného systému. Složitý vývoj vyvrcholil posledními návrhy na reorganizaci struktury a vedení SKJ.

Současné rozpory s KS Číny chápe SKJ jako zápas dvou tendencí v hnutí — pokrokové a konzervativní. V otázce jednoty hnutí zastává názor, že je nutno respektovat bohatství forem, jež jsou výsledkem objektivních procesů v rámci nerovnoměrného vývoje socialismu.

Čtvrtá a závěrečná kapitola knihy pojednává o zahraniční politice Jugoslávie. V řadě konkrétních otázek existovaly styčné plochy již dříve [postoj k všeobecnému a úplnému odzbrojení, boj proti kolonialismu a pod.]. Zvláštní podmínky Jugoslávie po r. 1948, hledání cesty z izolace nikoliv na úkor, ale ve prospěch socialistického zřízení v zemi, vedly k vytvoření originální koncepce, charakterizované politikou aktivní koexistence a neangažovanosti. Mezi oběma principy je vzájemná souvislost. Proti napětí studené války chce tato koncepce prosadit zásadu spolupráce bez ohledu na společenské zřízení a princip neangažovanosti ve vojenských seskupeních jako nástroj k zažehnutí nebezpečí světového nukleárního konfliktu. Tato politika umožnila, aby se Jugoslávie stala jedním z vedoucích států bloku neangažovaných a zaujala zvláštní postavení v rozvojevém světě.

Proti politice neangažovanosti, uplatňované v letech rozrůžky i vůči socialistickým zemím, dochází po normalizaci styků v polovině 50. let k intenzivnímu rozšiřování a prohlubování vzájemné spolupráce, jež přerůstá z oblasti dvoustranných styků do sféry organizací [RVHP]. V rámci těchto styků zapjímá naše země přední místo; dosavadní rozvoj spolupráce vyvrcholil návštěvami prezidentů A. Novotného v Jugoslávii (1964) a J. Broze-Tita u nás (1965). Těmto návštěvám a usnesení VIII. sjezdu SKJ je věnována také dokumentární příloha knihy.

Jugoslávie zaujímá v dějinách světového socialistického společenství zvláštní postavení v důsledku zvláštních podmínek cesty, jíž se ubírala. Při zrekapitulování jednotlivých aspektů jugoslávské politiky vidíme, že zatímco v podstatě a konečném cíli se shoduje s politikou ostatních socialistických zemí, existují rozdíly v kon-

krétní náplní této politiky. Upoutá nás skutečnost, že Jugoslávie přistoupila k reformám jako země hospodářsky ne příliš vyspělá, v době, kdy v ostatních zemích se rozvíjel centralistický model řízení. I když jsou známy příčiny, jež stály v počátcích tohoto procesu, zajímají nás především jeho výsledky. Zkušenosti Jugoslávie, kladné i záporné, patří vzhledem k jejímu časovému předstihu k cenným inspiračním zdrojům mezinárodního komunistického hnutí.

Přitom zbývá vykonat ještě mnoho práce na úseku vzájemného poznávání a informovanosti. Dříve, než budeme moci přistoupit k rozboru teoretických otázek, ať charakteru filosofického, ekonomického či politického, jako předpokladu pro závěry obecnějšího rázu, čeká nás úkol serióznějšího shromáždění základního materiálu. V tomto smyslu lze také hodnotit přínos práce O. Machatky o Jugoslávii. Lze poukázat na určitou popisnost, pochopitelnou vzhledem k informačnímu charakteru publikace. Autor sám předem upustil od rozboru metod jugoslávské cesty k socialismu, což nebylo ani možné vzhledem k rozsahu a poslání knihy. Její přínos spočívá již v tom, že pomáhá zaplnovat citelné vakuum v informovanosti naší veřejnosti o této zemi, která je součástí světového socialistického společenství. A tento úkol splnila s úspěchem.

M. LONK

Sulejman Radžepagić, *Radnički i narodni pokreti Latinske Amerike*. Bělehrad, Institut za izučavanje radničkog pokreta 1965, 169 str.

Jugoslávský autor S. Radžepagić zkoumá ve své práci „Dělnická a lidová hnutí Latinské Ameriky“ charakter těchto hnutí a jejich požadavky, zabývá se postavením komunistických a socialistických stran, sleduje odbory v politickém životě a jejich vztah k politickým stranám a analyzuje postavení tříd, zejména národní části buržoazie, a jejich poměr k dvěma životním otázkám Latinské Ameriky — k vykořisťování severoamerickými monopoly a ke komplexu otázek souvisejících s provedením hlubokých agrárních reforem.

Autorovi se podařilo ukázat ve srovnání s Evropou značně odlišné základy různých hnutí v zemích Latinské Ameriky, a to jednotlivě i v souhrnu za celý kontinent. V tom je důležitý klad této jinak skromné práce. Východiskem je mu politickoekonomický rozbor skutečností tohoto kontinentu.

L. K.

Hans Tamm er, *Der Konzentrationsprozess in Westdeutschland. Zur Konzentration der Produktion und des Kapitals in der westdeutschen Industrie*. Berlin, Dietz Verl. 1965, str. 101, (3).

Jedním rysem ekonomického vývoje je přibližování se optimálním podmínkám ve výrobě nebo její organizaci. Soudobě neobvykle nákladné výrobní prostředky zvyhodňují veliké a největší výrobní jednotky ve srovnání se středními nebo dokonce malými. Za kapitalismu působí řada činitelů, které nutí k vysoké koncentraci výroby.

Autor ukazuje tuto obecnou zákonitost na příkladu poválečného západního Německa, kde i vysoká tempa koncentrace v klimatu nacistické hospodářské politiky byla v poválečném období vysoce překonána. Koncentrace výroby spolu s neoddělitelnou specializací výroby jsou dvě stránky téhož jevu; obě vedou k zdokonalování organizace práce a vybavování provozu výrobními prostředky na úrovni nejvyšší soudobé techniky a tím ke zvyšování výrobnosti nad společenský průměr v zájmu vyšší míry zisku.

Mezi činitele zrychlené akumulace kapitálu v západním Německu autor zařazuje zesílení vlivu státně monopolistického kapitálu, zesílení konkurence uvnitř západního Německa i na ostatních kapitalistických trzích a působení soutěže mezi kapitalismem a socialismem.

Rozhodující roli v tomto procesu však seřál stát ve službě německých monopolů; v tom dokonce předstihly německé monopoly zahraniční monopolistické partnery. Při tom nelze pomínout úlohu dolarových injekcí německému kapitálu. (Nejméně 10 miliard marek v období 1949—1959).

Dalším podnětem urychlení procesu koncentrace kapitálu bylo ustavení Evropského hospodářského společenství. Západoněmecké monopoly byly již ve vrcholné formě a tak prostoupení západoevropských zemí západoněmeckými ekonomickými vlivy vedlo k zaujetí ekonomicky prvního místa v EHS.

Za hlavní výsledky této koncentrace a monopolizace autor považuje: novou úroveň moci neagresivnějších západoněmeckých monopolů, projevovanou politickou reakcí uvnitř a zvýšenou agresivitou navenek; zvýšenou expanzivnost západoněmeckého monopolistického kapitalismu vyjádřenou pronikáním do hospodářství ostatních kapitalistických zemí; nerovnoměrnost rozvoje výrobních odvětví a přispůsobování mocenským přesunům mezi

skupinami západoněmeckých monopolů; postavení nemonopolního kapitálu v NSR se podstatně zhoršilo, část podnikatelů podlehla a jiné skupiny upadly v závislost na monopolech; ruinování a proletariace řemeslnicko-živnostenské a zemědělské maloburžoazie dosáhla obrovských rozměrů; spolu s tím početně rychle narůstá dělnická třída a její koncentrování ve velkovýrobě, zejména zpracovatelské, z toho plyne růst sociálního napětí s perspektivou velkých třídních konfliktů.

L. K.

Claus Schön dube, Christel Ruppert, *Eine Idee setzt sich durch* (Der Weg zum vereinigten Europa). Verlag Heinrich Wernicke, Hangelar bei Bonn, 1964, 350 str.

Ideou rozumějí autoři opětne sjednocení Evropy, a to na základě spolkové státního (federativního) principu. Jejich kniha „Idea vítěze“ líčí dějiny Evropy pod zorným úhlem toho, jak se federativní princip prosazoval. Cílem autorů bylo podat souhrnný přehled úspěchů či neúspěchů evropských sjednocovacích ideí v minulosti i přítomnosti, což se jim do značné míry podařilo vhodnou formou vyvážené kombinace dokumentů a vlastního textu.

Autoři představují čtenáři všechny reprezentativní postavy, které v průběhu evropských dějin usilovaly o ideu a uskutečnění evropské federace. Zajímavé je, jak autoři interpretují samotný pojem evropské jednoty. Přiznávají, že tento pojem, ačkoliv je tak často používán, je chápán vždy jinak a nově. Kladou otázku, zda evropská jednota znamená mírovou spolupráci národů, odstranění protikladů mezi státy a jejich egoismu nebo odstranění států samotných. Poukazují rovněž na nejasnosti při vymezování pojmu Evropy samé, tj. objektu, jenž by se měl sjednotit. Je Evropou míněna Evropa čtyř, pěti, šesti, sedmi, patnácti nebo osmnácti států nebo Evropa — jak autoři uvádějí ještě v terminologii studené války — západně od železné opony? Nebo lze jako Evropu chápat celou, geografickou Evropu, od severního pólu po Sicílii, od Atlantiku po Ural? Autoři si závažnost problému do značné míry usnadňují tím, že se uchylují k definici přijaté na prvním zasedání Poradního shromáždění Evropské rady v roce 1949 a shodně s ní prohlašují, že pod jednotou Evropy je nutno rozumět „ustavení evropské politické autority s omezenými funkcemi, avšak s opravdovými pravomocemi“. Hlavním atributem sjednocené Evropy by tudíž podle autorů měla být nadnárodní moc, která by vytvořila

závazné evropské právo a která by řešila společné evropské úkoly společným jednáním. Řečeno jasněji: jednota Evropy znamená odstranění mnohostátnosti a ustavení evropského spolkového státu, přičemž společné organizace, na Západě již existující, jsou v knize líčeny jako etapy (stupně) na cestě k sjednocení celé Evropy.

Kniha obsahuje bohatý faktografický materiál o všech významnějších akcích, institucích a organizacích hospodářského, politického i vojenského rázu jejichž cílem bylo nebo je dosáhnout sjednocení evropského kontinentu.

Na závěr knihy je připojena malá bibliografie a) k evropské ideji před r. 1945, b) k evropské ideji po r. 1945, c) k evropským institucím a organizacím, d) k časovým tabulkám a chronologickým přehledům, e) k smluvním textům, f) k bibliografiím a bohatý seznam pramenů k jednotlivým kapitolám.

Množství velmi názorných schematických map a nárysů struktury jednotlivých organizací, respektive jejich dílčích orgánů, jakož i četné autentické pasáže z hlavních smluvních textů a statutů činí knihu neobyčejně cennou příručkou pro všechny zájemce o evropskou problematiku.

J. ŠL.

Per Ahlmark, *Den svenska atomvapen-debatten*. Stockholm, Bokförlaget Aldus, 1965, 146 str.

V publikaci švédského Ústavu pro zahraniční politiku „Švédská debata o vlastnictví atomových zbraní“ autor analyticky zpracoval dokumenty z let 1952—1959, vztahující se k oficiální a všeobecné debatě o této otázce ve Švédsku.

Oficiálně se otázka atomových zbraní projednávala v Říšském sněmu ve třech rozpravách v letech 1958 a 1959 a kromě toho se o ní jednalo v rámci rozpravy o otázkách obrany. Vcelku se tato debata vyznačovala tím, že ve zmíněném časovém období nedošlo ve Švédsku v otázce atomových zbraní k žádnému rozhodnutí.

Všeobecnou část debaty autor dělí schematicky na několik časově vymezených období. Poprvé se o otázce vyzbrojení švédské armády atomovými zbraněmi zmínil v roce 1952 tehdejší vrchní velitel letectva Bertil Nordenskiöld v projevu v Göteborgu. Tisk na tento projev reagoval různým způsobem, vcelku však byl postoj k tomuto problému negativní. Intenzivnější debatu vyvolal až v r. 1954 článek o „Bojovém prostředku m/60“ v časopise hlavního štábu, odpověď mi-

nisterského předsedy na interpelaci o důsledcích vodíkové bomby, dále úvodník o jaderných zbraních v časopise „Kontakt med krigsmakten“ (Styk s ozbrojenými silami) a manévry v oblasti Bergslagen, kde byla použita atrapa atomové bomby.

Zpráva vrchního velitele ozbrojených sil v roce 1954 přinesla poprvé stanovisko autoritativního orgánu k otázce vyzbrojení armády atomovými zbraněmi. V období od října 1957 do května 1959 vrchní velení energicky zdůrazňovalo význam atomových zbraní a žádalo finanční prostředky na atomový výzkum. Říšský sněm tento požadavek odmítl, protože schválení výzkumu by ve skutečnosti znamenalo kladné stanovisko k otázce atomových zbraní.

Debaty pokračovala na úrovni politických stran a společenských organizací; zájem se soustředil na práci sociálně demokratického stranického výboru pro otázku atomových zbraní. 12. listopadu 1959 uveřejnil výbor souhrn výsledků své práce, v němž jednomyslně konstatoval, že by státní moc měla v současné době zaujmout k otázce švédského vlastnictví atomových zbraní zamítavé stanovisko, zejména s ohledem na současná jednání mezi velmocemi. K otázce výzkumu výbor stejně jednomyslně navrhl, aby výzkum zaměřený na vývoj ochrany proti účinkům atomových zbraní byl rozšířen i za cenu toho, že se tím získají údaje pro eventuální pozdější výrobu jaderných zbraní a náloží. Tento návrh se považuje za kompromis mezi rozpornými stanovisky v průběhu debaty.

Toto poslední období debaty skončilo tím, že mezi sociálními demokraty, lidovou stranou a stranou středu bylo v uvedených otázkách dosaženo relativní jednoty. Právce tento postup ostře kritizovala a v prosinci 1959 pronikla na veřejnost zpráva, že konzervativní strana hodlá v Říšském sněmu požádat o prostředky na výzkum výroby atomových zbraní. Rada sociálně demokratických listů obvinila pravici, že svým jednáním zbytečně vyvolala rozkol v diskusi o otázkách obrany země.

Jednotlivé kapitoly publikace jsou věnovány těmto bodům švédské debaty o otázce atomových zbraní:

Stanovisko jednotlivých politických stran; činnost Akční skupiny proti švédské atomové bombě (AMSA—Aktionsgruppen mot svensk atombomb); stanovisko tisku; průzkum veřejného mínění.

Zahraničně politické požadavky a důsledky riziko a důsledky velké války a

riziko zatažení Švédska do války; riziko izolovaného útoku proti Švédsku; otázka atomových zbraní z hlediska rizika války, neangažovanosti a nákupu zbraní v zahraničí; rozšiřování atomových zbraní; postoj velmocí k švédskému vlastnictví atomových zbraní; mezinárodní jednání o otázce atomových zbraní.

Úkoly a koncepce obrany: síla atomových zbraní a obrany; efektivnost atomových zbraní; taktické a strategické atomové zbraně; „obraný práh“ a jeho funkce v případě napadení země; volba způsobu eventuálního bombardování Švédska.

Zkoušky a jejich náklady: riziko spojené se zkouškami; náklady na švédské atomové zbraně.

Diskuse o atomových zbraních a pacifismus; nová situace vzniklá vyvinutím vodíkových zbraní a moderních nosičů těchto zbraní.

Morální aspekty atomového vyzbrojování.

Mezi přílohami je článek Hans-Åke Dhejna, shrnující debatu o jaderných zbraních v období 1960—1964. Také během tohoto období měla debata vyčkávací charakter. Vliv na to měl kromě uvedené zprávy sociálně demokratického výboru z r. 1959 také postoj švédské vlády k Undénovu plánu z r. 1961 a dohoda o zákažu zkoušek jaderných zbraní z r. 1963. Tato dohoda vytvořila optimističtější náladu, pokud jde o odzbrojení, a debata o švédských jaderných zbraních ztratila na své síle.

Knihy je doplněna bibliografií, odkazy na tisk a poznámkami.

R. O.

Svenska kärnvapenproblem. Stockholm, Bokförlaget Aldus, 1965, 250 str.

Sborník švédského Ústavu pro zahraniční politiku „Švédský problém vlastnictví jaderných zbraní“ obsahuje řadu článků k problematice jaderných zbraní, jíž je věnována pozornost v rámci studia otázek týkajících se švédské politiky bezpečnosti. Průzkumy zabývající se problémem vlastnictví jaderných zbraní jsou pouze předběžné; v článcích se autoři snaží objasnit možnosti a obtíže spojené s uplatňováním studijní metodiky v oblasti bezpečnosti a s její aplikací na praktické problémy.

K prostudování otázek jaderných zbraní byla ze zástupců švédských vědeckých institucí složena pracovní skupina, jejíž členové na základě diskusí vypracovali k jednotlivým dílčím problémům tyto články:

1. Studium švédského problému vlastnictví jaderných zbraní z hlediska politiky bezpečnosti. (Autoři Rolf Björnerstedt a Lennart Grape). Stať se zabývá otázkou názírání na politiku bezpečnosti, prostředky této politiky, problematikou racionálních usnesení, kritérii a alternativami postupu při vzniku konfliktních situací a alternativami postupu v otázce vlastnictví jaderných zbraní.

2. Vojenský význam jaderných zbraní pro obranu Švédska (Christer Kierkegaard). Účinky jaderných náloží; rozdíl mezi nukleární a konvenční válkou; způsob eventuálního vyzbrojení švédských ozbrojených sil jadernými zbraněmi; vojenský význam jaderných náloží v míru a při hrozbě války; možné způsoby vojenského napadení Švédska a zásady obrany; vojenský význam jaderných zbraní z hlediska mírového plánování a konfliktních situací; problémy při eventuálním opatřování jaderných zbraní ve Švédsku; vojenský význam jaderných zbraní ve válce; otázka využití švédských jaderných zbraní a náloží jako odvetných zbraní.

3. Alternativy obrany a konfliktní situace (Stig Nihlén). Článek objasňuje vliv přítomnosti — nebo nepřítomnosti — jaderných náloží ve švédském obranném systému na vývoj jednotlivých fází schematického konfliktu.

4. Argumenty k otázce vlastnictví jaderných zbraní a k zahraniční politice (Björn Beckman). Systematický souhrn argumentů ke švédské politice vlastnictví jaderných zbraní, který je z hlediska opatření relevantních pro zahraniční politiku rozdělen do tří skupin: (I) opatření týkající se neangažovanosti a neutrality; (II) opatření omezující zbrojení a (III) ostatní opatření směřující k prevenci, kontrole a likvidaci konfliktů významných pro švédskou bezpečnost.

5. Druhá tvář politiky obrany: švédské jaderné zbraně a ostatní svět. (Ingemar Dörfer). Článek je rozdělen do tří částí. V první části je načrtnuta pozice Švédska ve světě a postoj Švédska v diskusích o otázce odzbrojení. Druhá část se týká některých všeobecných aspektů problematiky rozšiřování jaderných zbraní v relaci ke Švédsku. V třetí části je promítnuta reakce ostatních zemí světa na eventuální švédské rozhodnutí vyzbrojit se jadernými zbraněmi. Článek je doplněn odkazy na použitou literaturu.

6. Mezinárodní kontrola atomových paliv (Jan Prawitz).

7. Technické a ekonomické předpoklady pro uskutečnění programu výroby jaderných zbraní (Bengt Andersson). Přehled

hled současných možností vlastní výroby jaderných zbraní z hlediska výrobní kapacity, typu zbraní, produkce štěpných materiálů, konstrukce a výroby jaderných náloží a odhadu výrobních nákladů. Odkazy na literaturu.

8. Názory na odpovědnost a kontrolu v případě vlastnictví jaderných zbraní (Stig Thorén).

9. Zkoušky jaderných zbraní a zdravotní riziko (Rolf Björnerstedt).

10. Průzkum možností přežití nukleární války (Katarina Ahnlundová).

11. Výsledky průzkumu veřejného mínění v otázce švédského vlastnictví jaderných zbraní (Stig Lindholm, Lars Sjöberg). Tabulky a grafy v textu.

R. O.

Karaosmanoglu Jakub Kadri, *Diplomat ponevole*. Vospominanija i nabljudenija. Sokraščennoj perevod s tureckogo orig., Moskva, Meždunarodnyje otnošenija 1966, str. 271 (1).

Autor je především spisovatelem, i když v diplomatických službách strávil téměř dvě desetiletí. Jeho kniha je autobiografickým svědectvím z pohnutých třicátých let, z nichž období 1935—1939 strávil v Praze, z doby druhé světové války v Holandsku a později ve Švýcarsku a z let 1949—1951 v Íránu. Při tom se autor pokouší ukázat podstatu, formy i metody soudobé buržoazní diplomacie a bystrý postřeh je spojen s kritickým hodnocením osobních poznatků.

Vzdor kritickému vztahu ke komunismu autor usiluje o spravedlivé hodnocení a všude, kde nalézá fašismus, se nutně přibližuje stanoviskům zemí socialismu. Uvědomuje si krizi vlastní společnosti a kapitalismu vůbec, nenalézá však východisko.

Zvláště zajímavé jsou osobní vzpomínky na některé historické události a pohled na ně s druhé strany jako aktivního účastníka nebo alespoň svědka. Kniha byla napsána před víc jak desetiletím, zůstává však stále aktuální.

L. K.

Robert Adam, *Die USA*. (Handbuch...). München, Günter Olzog Verl. 1964—65. 3 sv. — Rejstřík. Sezn. lit.; I. Geschichte und Verfassungsordnung, 228 str. II. Wirtschaft und Sozialordnung, 338 str. III. Das kulturelle Leben und die Minderheiten, 272 str.

Adamova třídílná práce je rozsáhle pojatou aktuální informační příručkou o území, lidu a společnosti USA. Sestává

ze tří poměrně volných dílů, které vnitřně jsou pevně sklobeny v pevný celek informací dobře členěných a tedy vhodných k rychlému vyhledávání.

První svazek uvádí do politického systému USA přehledem politických institucí, politických stran a do vztahu mezi federálními orgány a členskými státy Unie.

Historická část zahrnuje období od částku evropského osídlování území dnešních Spojených států počátkem 17. století přes koloniální epochu, boj o nezávislost, hospodářský, sociální a kulturní vývoj až po občanskou válku 1861—1865 a následující rekonstrukci, dále přeměnu USA v hospodářskou a politickou velmoc, zaujetí postavení vedoucí mocnosti Západu až po konec Kennedyho administrativy.

Druhá část prvního svazku je věnována federálnímu ústavnímu systému (problematika ústavy, prezident USA, kongres USA, a justice); třetí část tvoří přehled politických stran a jejich působení v politickém životě, další část je přehledem místních orgánů (hrabství, zvláště oblasti, města a obce) a šestá část poskytuje přehled veřejných služeb (federální úřady, instituce a úřednictvo států, hrabství a obcí, a shrnutí). V závěru svazku je otištěno „Prohlášení nezávislosti“ ze 4. července 1776, ústava USA ze 17. září 1787 a 23 doplňkovými články, a základní číselné údaje o USA.

Druhý svazek obsahuje materiály k hospodářskému systému a společenskému rádu USA. Jeho první část poskytuje základní informace o státním hospodářském podnikání a státních ekonomických institucích (otázky rozpočtu, daní, cel, obchodní a platební bilance, spojů apod. a druhá, velmi rozsáhlá část informuje postupně podle hospodářských odvětví o soukromém podnikání v americkém hospodářství; vzhledem ke skutečně nejnovějším údajům je to velmi cenný soubor. Ve třetí části je přehlížen sociální systém USA (životní úroveň, úspory a zadlužení, řada pracovních aspektů a otázky nezaměstnanosti, problematika amerických odborů, sociálního zabezpečování včetně pomoci sociálně slabým, válečným vysloužilcům apod., otázky zahraničních pomoci a podrobněji americké „mírové sbory“.

Třetí díl je věnován kultuře a národnostním menšinám.

Pojednává o americkém způsobu života, o postavení a funkci církví, je doplněna přehledem šestnácti nejvlivnějších náboženských obcí; následuje přehled amerického školství, otázek periodického tisku, literatury, umění, prostředků masového

působení, zdravotnictví a sportu. Obsahuje i přehled o americké menšinové problematice (američtí černoši, indiánské obyvatelstvo, Eskymáci, obyvatelstvo asijského původu, Mexičané, Portoricané, dále uprchlíci a bezdomovci žijící trvale v USA a konečně malé tradcionalistické skupiny, udržované na jazykovém a náboženském základě, jmenovitě tzv. Amish pensylvánských Němců).

Hans W. Singer, *International Development: Growth and Change*, McGraw-Hill, New York 1964, str. 295.

Ve světové ekonomické literatuře přibývá prací, jež se pokoušejí o hodnocení dosavadního hospodářského vývoje méně vyspělých zemí, nechybí ani práce s pokusy o dlouhodobé prognózy. Avšak vědeckých prací, jež představují skutečný krok kupředu v teoretickém zkoumání velmi složitých společenských procesů v zemích třetího světa, není stále ještě mnoho.

Kniha souborného vydání esejí, statí a přednášek významného experta OSN — Hanse W. Singera je teoretickým přínosem. Autor, který v minulosti aktivně nepocháhal zakládání orgánů Technické pomoci OSN, Zvláštěního fondu, Africké rozvojové banky a jež působil jako poradce vlád Brazílie, Turecka, Filipín a Súdánu, patří k těm, kteří dovedou sklobit univerzitní ekonomii a sociologii s dokonalou „znalostí terénu“ — a na knize je to vidět.

Singerovy statě zabírají širokou škálu problémů rozvoje nevyvinutých zemí. Autor se v nich vyjadřuje k otázkám plánování a úlohy státního sektoru, k problematice deficitního financování, výběru techniky, významu investic do lidských zdrojů, k teoriím předinvestiční činnosti, k dlouholetému akademickému sporu o vyváženém a nevyváženém růstu, zabývá se i otázkami efektivního využití zahraniční pomoci. Knihu uzavírá samostatná studie o strategiích rozvoje brazilského Severovýchodu.

Řada Singerových závěrů stojí za to, abychom se o nich zmínili podrobněji. Stať o *specifické plánování v rozvojových zemích*, jež je shrnutím autorových přednášek proslouvených v Pákistánu, patří v knize k nejobsáhlejší. Upozorňuje se v ní na to, že problém vztahů a kooperace mezi veřejným a soukromým sektorem a otázka zajištění správných proporcí této kooperace v plánu je snad problémem nejožehavějším. Mnoho rozvojových zemí má ve svých plánech detailně rozpracované úkoly pro veřejný sektor, zatímco

cfle, jichž má dosáhnout soukromý sektor, jsou stanoveny neurčitě, náznakově a hlavně nezávazně. Vzniká otázka, jakými prostředky zajistit ve smíšených ekonomikách takové fungování soukromého sektoru, jež by bylo v souhlasu s celkovou rozvojovou strategií. Autor je přesvědčen, že otázka činnosti soukromého sektoru musí být problémem veřejného zájmu, domnívá se však, že nemusí nutně dojít ke znárodnění a nepovažuje *a priori* znárodnění za jedinou cestu ke sladění veřejné a soukromé iniciativy. (Na druhé straně ne každé znárodnění musí mít za následek toto sladění.) Autor je toho názoru, že silná vláda může najít jiné cesty (daňová a fiskální politika, zákonodárství atd.), jak dosáhnout relativního sladění soukromých a celospolečenských zájmů.

Obecným nedostatkem rozvojových plánů je, že se „chce příliš mnoho najednou“, což zdiskreditovalo plánování již v nejedné rozvojové zemi. Téměř každý rychlý ekonomický rozvoj má za následek inflační tlak a je na vládě, zda podlelehne této zdánlivě snazší cestě ekonomického rozvoje či zda udrží vývoj bez inflace. Singer uvádí, že je sice možno financovat jeden či několik projektů inflační cestou, ne však celý rozvojový plán. Inflace nemůže řešit otázku technické stránky rozvoje. Nadměrnou emisí peněz se totiž nijak neřeší problém využití surovinových a lidských zdrojů, zvyšování kvalifikace, užití vhodné technologie apod. Bohužel velké množství rozvojových plánů je postaveno na finanční a ne na technické bázi rozvoje. Obecně vzato, problémem rozvojových zemí není tvorba nadměrné poptávky (následek inflace), ale reálné nabídky.

V otázce přílišného zdůrazňování finančního zajišťování plánů má Singer plnou pravdu. Otázka mobilizace finančních zdrojů je jistě otázkou klíčovou, nicméně je skutečností, že nejedna rozvojová země má například zajištěnou řadu úvěrů ze zahraničí, není však schopna tyto úvěry v brzké době realizovat. Neboť právě chybí to, co nazývá Singer technickou bází, tj. dokonalé studie o projektu, jeho efektivnosti, zpravidla chybí studie o průzkumu trhu a nezřídka i o surovinových a lidských zdrojích, zejména z hlediska kvalifikace.

Nakonec Singer upozorňuje na velmi časté nedostatky rozvojových plánů. Plány často neodpovídají dostupným finančním zdrojům (i když se považuje za správné, aby plány byly v tomto směru poněkud „nadhodnoceny“), obsahují

i spekulativní projekty, běžná je investiční nepřipravenost, zanedbávají se krátkodobé potřeby a co je hlavní — priority plánu jsou často definovány velmi nejasně. Závažnost plánu je dalším zehavým místem.

Jiná stať v knize, nazvaná *Úloha veřejného sektoru v hospodářském rozvoji*, se zabývá problematikou velmi těsně související s plánováním. Autor, typický představitel západní ekonomické vědy, je zastáncem progresivnějších názorů na veřejný sektor. Například vyjadřuje přesvědčení, že veřejný sektor se má angažovat i v produktivních odvětvích a vyžaduje požadavek profitability části projektů veřejného sektoru. V další části stať se spolu poněkud nevhodně proplétá tematika veřejného sektoru s poněkud širší problematikou hospodářské politiky státu. Veřejný sektor, jenž má co činit s otázkou vlastnictví výrobních prostředků, je natolik specifický problém, že není možno jej zaměňovat s hospodářskou politikou státu.

Zajímavé jsou také autorovy názory na často diskutovaný a ne plně teoreticky propracovaný problém výběru nejhodnější techniky a technologie pro rozvojové země. V eseji *Překážky ekonomického rozvoje* je zcela jednoznačně preferována technika a technologie náročná na pracovní sílu. Autorův závěr o výhodnosti této techniky je zdůvodňován nepřímou, poukazem na vysoké náklady při nákupu zařízení náročného na kapitál, nutností dovozu tohoto zařízení z vyspělých zemí, z čehož mj. plyne tlak na devizové účty rozvojových zemí, složitost moderní techniky při kritickém nedostatku kvalifikovaných pracovních sil, náročnosti této techniky na údržbu atd. Svůj názor autor podporuje argumentem vysoké míry nezaměstnanosti a polozaměstnanosti v rozvojových zemích, jež je mnohde jednou z hlavních příčin politicky explozivní situace.

Singer, který se v jiných částech knihy pokouší o vědecky střídlivé posouzení všech pro a proti, je zde poněkud jednostranný. Je zřejmé, že jen moderní technika a technologie a s ní spojená kvalitativně vyšší úroveň produktivity práce může pomoci řešit otázku snižování rozdílů v produktivitě práce vyspělých a méně vyspělých zemí. Navíc velká skupina provozů (rafinerie ropy, výroby umělých hnojiv a další) je svým charakterem závislá na použití techniky náročného na kapitál. Platí i argument o nutnosti vyšší míry konkurenční schopnosti rozvojových zemí na světových trzích. Na těchto trzích je možné se udržet jen vysokou kvalitou výrobků

(za předpokladu, že rozvojové země nebudou nadále jen dodavateli surovin) a tato vysoká kvalita je většinou možná jen za použití moderní techniky. Konečně ne vždy je nová technika dražší než technika náročná na pracovní sílu atd.

Autorovy názory nelze podceňovat, zná výborně z praxe pole zkoumání. To, že uvádí argumenty jen jednoho druhu k celé této velmi složité problematice, nelze však přijmout. Konečně praxe ukazuje na dočasnou nevyhnutelnost kombinace obou technik a vyzývá ekonomickou teorii k vypracování nejhodnějšího modelu této kombinace pro tu kterou zemi.

S výběrem techniky bezprostředně souvisí úvahy o velikosti podniku (small-scale versus large-scale industry). V kapitole *Drobná výroba v hospodářském vývoji Afriky* je obsažena zajímavá věta o tom, že „rozvíjet dále něco, co již existuje, je snažší, než budovat něco zcela nového“ (str. 204). Z následujícího vyplývá autorovo přesvědčení o možnosti a vhodnosti přirozeného postupného přechodu z drobné výroby k větším hospodářským jednotkám. Drobná výroba je schopna specifických forem akumulace, jež je nemožná ve velkých jednotkách. Singer svůj názor o přirozeném vývoji k větším jednotkám (zde se nabízí analogie vývoje evropského kapitalismu v minulém století) podkládá důkazy o neefektivním, neekonomickém a organizačně nevyhovujícím vedení některých nových rozsáhlých provozů v Africe. Naskytá se ovšem oprávněná otázka, zda Singerem doporučovaný „pozvolný přirozený přechod“ není v období nové vědecké a technické revoluce, jež zasahuje především vyspělé země, něčím příliš pomalým. Zmíněné potíže s velkovýrobou (jež má ovšem oprávnění jen tehdy, jsou-li suroviny, energie, vhodná pracovní síla a rozsáhlý trh) je nutno a možno postupně odstraňovat. Jen tak je možný proces transformace k vyspělé společnosti.

Čtenáře zaujmou i autorovy názory na úlohu vzdělání v ekonomickém rozvoji a na zahraniční pomoc. O investicích do vzdělání autor hovoří jako o investicích vysoce produktivních (nemá ovšem na mysli jakékoli vzdělání). Výstavbě škol a učebních zařízení dává v jistém smyslu přednost před investicemi, jež jsou schopny rozmnožit bohatství země bezprostředně. Tato koncepce je podřízena dlouhodobým úvahám a výsledky by měly být podle některých prognóz ještě pronikavější než ve vyspělých zemích. Za základní argument slouží autorovi údaj o podílu investic do školství a výzkumu v USA, kte-

rý v roce 1956 činil 34 % celkové akumulační. V každém progresivním hospodářství by 7—8 % národního důchodu mělo být určeno na rozvoj školství a výzkum. Proti Singerovým vývodům nelze mnoho namítnout. Jsou známy desítky případů, kdy existuje kapitál, ať již v peněžní formě či ve formě výrobního potenciálu, chybí však dostatek kvalifikovaných sil, jež by uvedly a hlavně udržely tento potenciál v chodu. Nicméně situaci poněkud komplikuje poměrně nový jev — nezaměstnanost absolventů základních a středních škol a to zvláště v těch zemích, jež byly zvláště úspěšné v postupující likvidaci masové nezaměstnanosti. Byly porušeny nezbytné proporce mezi investicemi do nových výrobních kapacit a investicemi do školství. A jsme tak znovu u problému vědeckého plánování, jehož implementace je v rozvojových zemích tak velkým problémem.

O *zahraniční pomoci* se Singer vyjadřuje tak, že je nouzovým opatřením; lépe by bylo, kdyby rozvojové země mohly svým exportem hradit větší část výdajů svých plánů než dosud. (Naráží se zde na problém vývoje cen na světových trzích.) To, že zahraniční pomoc roste rychlejším tempem než export nevyspělých zemí, je jednoznačně negativní jev. Extrémně nerovnoměrná distribuce pomoci, motivovaná nezdědkou ryze politickými úvahami, nemůže také nijak přispět k oslabení mezinárodního napětí. Singer se staví za vyšší míru zahraničních investic v rozvojových zemích, je však silně zaujat proti investicím tradičního (koloniálního) typu. Říká, že v nevyspělých zemích nebyl nikdy obecně přijat princip komparativních nákladů, který může jenom přispět ke konzervaci dosavadní mezinárodní dělby práce.

Hans W. Singer patří ke skupině progresivnějších západních ekonomů. Lze tak usuzovat z jeho výroků o nezbytnosti detailního plánování, zdůrazňování výhod státního sektoru, z jeho názorů na nutnou změnu struktury zahraničních investic v rozvojových zemích atd. Jeho stať se vyznačuje komplexností pohledu, v němž sice převažuje odbornost ekonoma, je zde však i mnoho postřehů filosofických a sociologických. V koncepci své knihy Singer nepřímo dokazuje, že přísná odbornost má své místo jen při vypracování dílčích studií, že však k pochopení vývoje těchto zemí jsou nezbytné znalosti i z jiných oborů a navíc nesmí chybět důkladná znalost terénu.

Singerova kniha je v mnohém ohledu dobrým podnětem k práci marxistických

ekonomů, specializujících se v oblasti rozvojových zemí.

I. ULRICH

Der Neokolonialismus der Westdeutschen Bundesrepublik. Eine Dokumentation. Herausg. vom Afro-asiatischen Solidaritätskomitee in der DDR. Berlin, Verl. Zeit im Bild, 1965, str. 215 s fot. příl.

V NDR byl vydán sborník dokumentů o neokolonialistické politice vlády NSR, připravený pracovníky Akademie věd NDR a některých dalších institucí za vedení Dr. Paula Friedländera a Dr. Hartmuta Schillinga. Autoři sborníku konfrontují halasná oficiální prohlášení vládních míst NSR o „nezištné pomoci diktované humánním cítěním“ s méně přitažlivou minulostí kolonialistického císařského Německa a přítomností západního Německa, charakterizovanou úsilím o dobytí a upevnění východních pozic v nových zemích Asie, Afriky a Latinské Ameriky. Vedle vlastních dalekosáhlých zájmů vystupuje NSR v roli připravovatele cesty světovému imperialismu. Obojí je dokumentováno výňatky z oficiálních prohlášení vlády NSR a jejích mluvčích, ukázkami ze západoněmeckého tisku apod.

V kapitole *Na straně kolonialistů* je nota bonnské vlády o německé politice ve věci Afriky stavěna do protikladu s ne-diplomaticky otevřenými, zato upřímnějšími výroky tisku. Zmíněná nota, rozdaná na XVIII. Valném shromáždění OSN všem delegacím tvrdí, že politika NSR vůči africkým a asijským zemím vícekrát veřejně vyložena spočívá na základním právu všech národů požadovat plnou suverenitu...“ (s. 9.). Zatím však Deutsche Zeitung mit Wirtschaftszeitung z 19. 7. 1960 byl jiného názoru: „... Světové veřejné mínění je protikolonialistické, ale byl to kolonialismus, který přinesl africkému kontinentu prvý pořádek a stabilitu... Vše civilizované a vzdělané v Africe je produktem kolonialismu.“ Podobně hamburský Welt 30. 1. 1964 vyslovil domněnku, že „nikdo nebudet popírat, že by bývalo bylo pro blahobyt barevných lépe, kdyby jim byli ještě vládní pár desetiletí zkušenosti britští prokonsulové...“ (s 10). A je příznačné, že ne oficiálním prohlášením, ale těmto hlasům tisku plně odpovídá široká podpora NSR kolonizátorskému úsilí Portugalska. Západoněmecký kapitál v tomto snažení reprezentuje známý představitel Deutsche Bank Hermann J. Abs a zástupce Kruppových podniků Berthold Beitz. Obdobně západoněmečtí kapitalisté spolupracují s býlími rasisty Jihoafrické republiky a vyjadřu-

jí porozumění i nadšený souhlas s metodami apartheidu.

Bonn rovněž nikdy neváhá skutkem podporovat každou agresi nebo teroristické opatření proti národně osvobozenému hnutí, jak dokazují známá stanoviska k suezskému dobrodružství v r. 1956, k americko-britské intervenci v Libanonu a Jordánsku v r. 1958, k francouzské koloniální válce v Alžírsku 1954–1962, k událostem ve Vietnamu, Dominikánské republice, Kongu, na Kypru a jinde; vždy stojí na straně reakce a agrese a přátelí se s protilidovými reakčními diktaturami v jižní Koreji, na Tchaj-wanu apod. Dosud v živé paměti je konflikt Bonnu s většinou arabských zemí v souvislosti se zostřením vztahů Izraele s arabskými sousedy koncem r. 1965.

Poučná je bonnská vojenská „pomoc“ africkým a jiným rozvojovým zemím, která „nezištně“ usiluje o připoutání nových zemí ke kolektivní kolonialistické káře imperialistických vojenských seskupení a současně o budování vlastních pozic i za cenu rozštěpení národních sil, k provokování občanské války a podněcování rozporů mezi rozvojovými zeměmi navzájem podle klasické kolonialistické poučky „rozděl a panuj“. Současně je táž vojenská účast NSR pokrytecky zdůvodňována jako snaha o upevnění vojensko-politické nezávislosti na bývalých metropolích. NSR takto ovlivňuje formování armád v Nigérii, Tanzanii, Etiopii a Somálsku a současně těchto vztahů zneužívá ve smyslu pověstné Hallsteinovy doktriny k politickému izolování NDR i diskriminování rozvojových zemí, které s NDR udržují styky (Guinea, Malí, SAR). Nelze při tom přehlédnout, že tato politicky rentabilní činnost je vysoce výhodná i materiálně. Téměř 2 miliardy DM půjček rozvojovým zemím zejména v Latinské Americe jsou výhodně a bezpečně uloženy a současně zajišťují hospodářství NSR plynulý přísun surovin nezbytných pro západoněmecký průmysl.

Publikace je doplněna jmenným rejstříkem a rozsáhlou obrazovou dokumentací, která ilustruje a doplňuje argumenty obsažené ve sborníku. L. K.

The Dynamics of Neutralism in the Arab World: a Symposium. Ed. and with an introduction by Fayez A. Sayegh. San Francisco, Chandler Publishing Co. 1964, 14, 275 s.

Sborník tvoří příspěvky osmi autorů ze zemí Blízkého a Středního východu. Vy-dala jej americká instituce Council of

International Perspectives jako svou první publikaci v rámci programu seznamování světové veřejnosti s různými aspekty mezinárodních vztahů v oblasti politiky, ekonomiky a kultury. Stanoviska obsažená v jednotlivých statích jsou předkládána jako názory autorů, které se nemusí shodovat se stanovisky vydávající instituce.

Fayez A Sayegh, profesor filosofie a expert OSN pro arabské země, specifikuje v úvodní stati různá pojetí neutralismu a vymezuje jejich vnitřní dynamiku. Vychází přitom z oficiálních prohlášení, i z dalších významných stanovisek a z konkrétních událostí, které obrazují podstatu politiky té které země. Takto z hlediska motivace rozlišuje tradiční neutralismus (švýcarského nebo švédského typu), neutralitu vynucenou neutralizací (Rakousko nebo dočasně Laos), apriorní „dogmatický“ neutralismus (Indie), ideologický neutralismus (Nkrumahova Ghana, Guinea nebo Indonésie před 30. zářím 1965) a nacionalisticko-pragmatický neutralismus (nejrozšířenější, zahrnuje většinu rozvojových zemí včetně zemí Blízkého a Středního východu).

Pokud jde o orientaci neutralismu, autor rozeznává pasivní neutralismus, charakterizovaný snahou vyhnout se důsledkům studené války, negativní neutralismus, pozitivní neutralismus, charakterizovaný úsilím o vztahy se všemi zeměmi bez ohledu na jejich politicko-vojenské vztahy nebo vyznávanou ideologii, „mesiášský“ neutralismus (úsilí o překonání převládající polarity ve světových vztazích a o vytvoření jednoty světa mimo rámec jakýchkoliv bloků [Indie, Indonésie, SAR aj]).

Stat' je doplněna grafickými přehledy rozdělení neutrálních států podle uvedených kritérií, tj. z hlediska původního vztahu k blokům, motivace, orientace a účasti neutrálních zemí na setkáních v Bandungu 1955, na Brioni 1956, v Casablanca 1961, v Káhiře a Bělehradě 1961 a znovu v Káhiře 1961 a 1962, v Kolombu 1962 a konečně ve Výboru OSN pro odzbrojení (Výbor osmnácti).

Druhou část sborníku tvoří čtyři statě — filosofie neutralismu v arabském myšlení, neutralismus (nonalignment) v arabském světě, Alžírsko ve studené válce a neutralismus v SAR.

Poslední, třetí část o arabském neutralismu ve světovém společenství je věnována africko-asijské skupině, úloze arabských zemí na africko-asijských konferencích od Bandungu po Bělehrad a vztahu arabského neutralismu k zemím Západu.

Zatímco sedm spoluautorů vyhledává a řeší dílčí problémy, Fayez A. Sayegh hledá

obecnější závěry ve smyslu společného a rozdílného v soudobé politice neúčastnosti.

L. K.

Nelson Mandela, *No Easy Walk to Freedom*. Articles, speeches and trial addresses of... Ed. by Ruth First, London, Heinemann 1965, 14, 189 s. [4], obrazová příloha.

Nelson Mandela je jedním z nejvýznamnějších vůdců národního hnutí barevného obyvatelstva Jihoafrické republiky. Pochází z náčelnické rodiny, jako jeden z mála domorodců vystudoval práva a stal se advokátem. Byl významným členem Afrického národního kongresu a spoluzakladatelem mládežnické organizace Afrického národního kongresu. Po řadu let střídal legální postavení s ilegálním a s pobytem ve vězení za politickou činnost. V posledním případě byl po sedmnácti měsících ilegality zrazen, uvězněn a odsouzen na pět let vězení za řízení stávkového hnutí v r. 1961 a za ilegální opuštění území JAR; během výkonu trestu však byl spolu s dalšími osmi spolubojovníky znovu postaven před soud pro sabotáž a spiknutí s cílem násilného svržení vlády a jedině díky podpoře světové pokrokové veřejnosti byl odsouzen „jen“ k doživotnímu vězení.

Poučný je vývoj Mandelových politických názorů. Z výchozích nacionalistických pozic a odmítání komunismu se v politickém boji postupně přibližoval levici, až konečně opustil původně hlášané nenásilné formy protestů proti represím a vraždění bezbranných barevných spolubojovníků. V průběhu roku 1961 nabyl přesvědčení, že by nadále bylo nesprávným a nezodpovědným doprošovat se toho, co nelze na vládě násilí dobýt jinak nežli násilím. V listopadu 1961 byla za jeho velmi aktivní součinnosti založena k vedení násilného boje proti rasistům a teroru bílé vlády organizace nazvaná „Kopí národa“. V té době se také sblížil s jihoafrickým revolučním dělnickým hnutím. V procesu, ve kterém Mandela byl odsouzen k doživotní káznici, vyslovil osobní přesvědčení, že komunisté byli po dlouhé desetiletí jedinou politickou silou v Africe, která jednala s domorodými Afričany jako s lidmi a považovala je za rovné bílým, a že jediní bojovali spolu s Afričany za jejich nezadatelná práva (str. 181).

Samotný sborník tvoří 11 článků, jeden projev z doby pobytu v zahraničí a obhajoby z jeho tří soudních procesů. Jde o zdaleka neúplný soubor, neboť mnohé

vůbec nebylo zachyceno písemnou formou, nedochovalo se nebo tvoří součást policejních archívů, a tím je mimo dosah sestavitelky sborníku. Text byl upraven jen v detailech tam, kde by doslovné znění mohlo ohrozit konkrétní osoby na území JAR. Každý článek je uveden stručnou charakteristikou okolností vzniku. Obsah sborníku tvoří materiály z období 1953 až 1964; jsou zpracovány v těchto částech: Zdroje afrického nacionalismu; Život v podmínkách apartheidu; Boj proti apartheidu: naše a jejich taktiky; Odpor z podzemí; Před soudem.

Sborník zahajuje Mandelův projev, který pronesl při svém zvolení předsedou transvaalského Afrického národního kongresu. Vyznačuje se úsilím o prosazení nenásilných forem boje s rasistickou vládou. Při hodnocení uzavřené kampaně občanské neposlušnosti Mandela prohlásil, že šlo o účinný způsob, jak podnitit lidové masy k politické aktivitě a tím vykonávat nátlak na reakční vládu. Kampaň pozvedla jihoafrický lid ze stavu zotročení na úroveň bojového a nekompromisního oddílu druhů ve zbraní (str. 22). Po vládních masových represích však je nutno hledat nové formy boje. V této etapě upevňuje Jihoafrický národní kongres vztahy s ostatními pracujícími. Podle Mandely „jde o nejvyšší důležitý vývoj, protože v zemi jako naše je politická organizace bez podpory dělnické třídy paralyzována právě tam, kde se rozhodla vést boj“ (str. 27—28). Vyzval k intenzivní politické činnosti právě mezi těmito masami, v odbořích a všude, kam doléhá mnohostranný útlak, a to bez ohledu na rasovou příslušnost. Je nezbytné vytvářet akční jednotu všech pokrokových organizací v JAR.

V následující krátké stati se vyrovnal s nově vzniklou tzv. liberální stranou — liberální pouze názvem, podstatou však reakční. Konstatuje však, že neevropské obyvatelstvo JAR není zatíženo rasismem a vybízí je proto ke spolupráci k odstranění bílé nadřazenosti.

V další části líčí Mandela ve třech státech životní podmínky za apartheidu, politiku pauperizování venkovských zemědělských mas a jejich přeměny ve zbídačnou zálohu pracovní síly. Zatím co navenek může politika vlády občas vyvolat dojem rozsáhlých a relativně pokrokových opatření, ve skutečnosti politikou „bantustanů“ zotročení jihoafrických zemědělců prohlubuje. Zbavuje zemědělce možnosti získat potřebné vzdělání a izoluje je od městského domorodého proletariátu. Tím jim znemožňuje vytvořit si podmínky pro rozhodný nástup za dosažení politic-

ké svobody, demokracie a lidské důstojnosti (str. 78—79).

Cílem bantustanské manie rasistické autokracie je vytvořit stav naprostého bezpráví, teroru a tísnivého strachu, a tak izolovat ty, kdo projevují odvahu bouřit a organizovat k rozhodnému střetnutí. Kmenová kolaborantská aristokracie má přitom sehrát roli vládních loutek ve vzájemném boji Afričanů, a tím snížit nátlak na vládu a rasistickou bílou menšinu. Jménem Afrického národního kongresu Mandela provedl rozbor plánu zřízení bantustanů a odmítl jej jako propracovaný podvod, který všechno slíbené obratem popírá: „Zde není suverenity, ani autonomie, ani demokracie, ani samosprávy!“ (Str. 73.) Nikdo ze zodpovědných představitelů afrického lidu nikdy nepřijal segregaci, separování nebo rozštěpení této země, ať se provádí jakkoli (str. 76).

Mandela mnohokrát projevils talent rozehného politického vůdce, mj. v často opakovaném důrazu na přesnou analýzu konkrétní situace a volbu taktiky, která by výsledkům takové analýzy odpovídala. S tím souvisel i požadavek využívat každé tribuny a všech legálních pozic včetně parlamentu k prosazování cílů hnutí (str. 63 až 66).

Z hlediska vývoje a vytyčování cílů jsou zvlášt' zajímavé dvě části sborníku — o nelegálním odboji a materiály z procesů. Jsou dokladem vnitřní logiky vývoje důsledného hnutí, které hledá nejen nejúčinnější formy boje, ale také spojení k zajišťování reálných úspěchů. Mandela se v řadě případů vyslovoval pro těsnou spolupráci s revolučním hnutím jako přirozenou a reálnou silou pro boj se zfanatizovaným zřizovaným nepřítelem. Vystoupení před soudem, které lze chápat jako projev nejhlubšího přesvědčení je příkladem sebevědomé a obětavé bojovnosti skutečného vůdce, do krajnosti oddaného hnutí, za které je souzen. Přelíčení s devíti hlavními obžalovanými v johannesburském předměstí Rivonia tak vstoupilo do dějin afrického národně osvobodeneckého boje.

L. K.

Heinz L. Krekeler, *Die Diplomatie*. München, Olzog Verl. 1965, str. 254.

Autor věnuje hlavní pozornost dějinám diplomacie a obsahu skutečné činnosti diplomata v současných mezinárodních vztazích. Ukazuje rozdílnost a sepětí činnosti ústředí a zastupitelských úřadů v zahraničí, formy diplomatické činnosti, činnost diplomatů v mezinárodních organiza-

cích v průběhu konferencí a mezinárodních jednání a požadavky zahraniční služby na její pracovníky.

Publikace je rozdělena na dvě části: první je zaměřena spíše k otázkám konkrétní diplomatické činnosti, druhá pak srovnává zahraniční službu řady států z hlediska předpokladů a požadavků na pracovníky, jejich odbornou přípravu a možnostní v aktivní službě v ústředí nebo zastupitelských úřadech. Srovnání je prováděno u služeb NSR, Francie, Velké Británie, Rakouska, Švýcarska, SSSR a USA. Publikace je doplněna dobrým rejstříkem a soupisem literatury k problematice zahrnuté do publikace.

L. K.

Aus der Schule der Diplomatie. Beiträge zur Aussenpolitik, Recht, Kultur, Menschenführung. Düsseldorf, Econ-Verl., 1965, str. 711, fot. příl.

Sborník byl vydán při příležitosti životního jubilea bývalého velvyslance, ředitele odborné diplomatické školy a nakonec inspektora zahraniční služby NSR Petra Pfeifera. Úvod napsal ministr zahraničí Gerhard Schröder a vedoucí tiskového a informačního úřadu bonnské vlády G. von Hase.

Vedle obvyklých nadsazených oslavných článků je ve sborníku shromážděn značný počet krátkých, většinou však velmi zajímavých statí rozdělených do dalších devíti částí, nadepsaných „Ve službě diplomacie“, „Úkoly zahraniční politiky“, „K práci určené veřejnosti v zahraničí“, „Mezinárodní spolupráce“, „Kulturní politika a kulturní činnost“, „Právní otázky“, „Pohled do historie“ a „Země a národy“. Označení částí je voleno dosti široce, aby bylo lze pojmut značně nestejnorodý materiál a proto bude užitečné uvést ještě názvy některých statí.

Hned v první části vystupuje známý Hans Speidel v nezvyklé roli autora článku *Kultura a řízení lidí* (Menschenführung). Následují statě „Vyšší zahraniční služba — jednotnost nebo specializovanost?“, „Jak jsou bohatí naši diplomaté?“, „Nepodjatost zahraničních dopisovatelů“, „O objektivitě v zahraniční politice“, „Plánování v zahraniční politice“, „Péče o zahraniční vztahy v zrcadle spolkového rozpočtu“, „Zahraníční cesty šéfů vlád“, „Hospodář-

ská hlediska zahraniční politiky ve zmaření mírového soužití“ atd. Mezi historici zující reminiscence lze zařadit statě „O ideálech a ideologiích v historii“, dále Carlo Schmidt „Přátelství bez mýtu. O přeměně německo-francouzských vztahů“, „Moskva: ohlednutí do let 1930 až 1934“, „Cesta do katastrofy. 25.—31. srpna 1939“ aj. V poslední části sborníku jsou zařazeny statě „Význam universtí pro rozvoj Latinské Ameriky“, „Panafrikanismus — přání a možnosti“, „Co zbylo z původních Australanů“ a konečně „Průmyslový potenciál Sovětského svazu“.

V příloze je seznam spoluautorů doplněný služebním titulem a přesnou adresou v době vznikání sborníku.

Arnold Bergstraesser *Weltpolitik als Wissenschaft.* Geschichtliches Bewusstsein und politische Entscheidung. Köln, Westdeutscher Verl., 1965, str. 268 — „Ordo Politicus. Bd. 1.“

Publikace je sborníkem porůznu zveřejněných statí z autorovy pozůstalosti. Jde o doklad autorova snažení o vytvoření základu vědeckého studia politiky. Několik statí, obsažených ve sborníku, ukazuje autorovu snahu o vymezení základních pojmů jako předpokladu hlubšího studia především oblasti mezinárodních vztahů. Mezi ně patří: *Mezinárodní politika jako odvětví politické vědy, Zahraniční politika, Diplomacie, Dynamika soudobé světové politiky, Naděje ve světové politické uspořádání, Společné cíle a problémy americké a německé politiky* aj.

Autor po uchvácení moci nacisty emigroval do Spojených států, kde pak žil téměř celá dvě desetiletí jako profesor university v Chicagu. Po návratu do NSR převzal vedení katedry politiky a sociologie na universitě ve Freiburgu a později vedení Výzkumného ústavu Německé společnosti pro zahraniční politiku, kde projevil značné úsilí a schopnosti při vědecké a organizační výstavbě ústavu. Z dvojího německého zhroucení v důsledku prohraných válek odvozoval závěr o nezbytnosti vědecké politiky a snažil se o vytvoření základů takového pojetí především v mezinárodně politickém směru. Zdá se, že jeho skutečný přínos je spíše ve vytyčení problémů. Publikace vydala ohlas v západoevropských vědeckých kruzích.

Mezinárodní vztahy. Československá revue pro mezinárodní politiku a ekonomiku. Vydává Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii v nakladatelství Orbis n. p. Redakce Vlašská 19, Praha 1 - Malá Strana, dod. PÚ 011. Telefon redakce 53 23 03. Rozšiřuje Poštovní a novinová služba. Objednávky a předplatné přijímá PNS — ústřední expedice tisku, administrace odborného tisku, Obránců míru č. 2, Brno. Ize také objednat u každé pošty nebo u doručovatele. Objednávky do zahraničí vyřizuje PNS — ústřední expedice tisku, odd. vývoz tisku, Jindřišská 14, Praha 1. Tiskne TISK, knižní výroba, n. p., provoz 4, Přerov. Časopis vychází čtyřikrát ročně. Rukopis tohoto čísla odevzdán do tiskárny v srpnu 1966. Číslo vyšlo v listopadu 1966. Cena výtisku Kčs 5, předplatné na celý ročník Kčs 20.